

УЛОГА ВОЈСКЕ У СУПРОТСТАВЉАЊУ ТЕРОРИСТИЧКИМ АКТИВНОСТИМА

Радослав Гаџиновић*
Институт за политичке студије – Београд

Иако сви у свету формално осуђују тероризам, у пракси је потврђена чињеница да он представља ефикасно оружје за остваривање политичких циљева одређених националних заједница. Историја подсећа да је организација УН формално осуђивала деловање многих терористичких организација у свету, али неке велике силе нису увек уважавале међународно право, јер су их у одређеном тренутку подржале и оснажиле. Те силе у неким ситуацијама неправедно третирају терористичке организације као ослободилачке, уз масовни публицитет, чиме се креира искривљено мишљење јавног мњења у свету. На тај начин пружа се конкретна помоћ терористичким организацијама, а земља жртва насиља проглашава се творцем терора. Тиме јој се оспорава легално и легитимно право да се на својој територији бори против тероризма. То је случај са ОВК и АНА на Косову и Метохији. Ако се овакав тренд двоструких стандарда настави, опасност од савременог тероризма драстично ће се повећати у многим земљама у свету. Државе имају веома значајну улогу у превентивним, репресивним и, на крају, борбеним антитерористичким активностима, а важну улогу има и организација УН. Ради тога је битно да Генерална скупштина УН донесе општеприхватљиву дефиницију тероризма, без које нема успешне антитерористичке борбе. Иако је полиција главни носилац борбе против тероризма, у одређеним ситуацијама у антитерористичку борбу мора се укључити и војска.

Кључне речи: *тероризам, антитероризам, војска, полиција, правна акта*

„Најтеже је признати мале грехове. Људи лакше признају велике, јер за велике грехове увек је неко други крив. А они мали су увек само наши. Тражите милост, а знате да нема оправдања”.

Матија Бећковић, Дуга, 22. јула 1989.

* Проф. др Радослав Гаџиновић је научни саветник у Институту за политичке студије – Београд.

Увод

Сваки тероризам је акт политички мотивисаних извршилаца одређен односом према власти и он је „према томе политички”. Ако политичку суштину може понекад замаглити разноликост, тиме се суштина неће променити.¹ Тероризам је, дакле, „посебан правни појам” (*delictum sui generis*), а његова историја је тесно везана за историју политичког деликта, што значи да је политички мотив извршиоца услов да би се нека радња означила као терористичка, јер је то једина дефиницијска компонента која раздваја тероризам од обичног криминала. Будући да се значење речи тероризам кроз историју мењало, како би се прилагодило политичком ризику сваког наредног периода, није никакво изненађење што је веома тешко одредити једну трајну дефиницију тероризма. Највећи број аутора који су изучавали феномен тероризма сматра да је политичка компонента један од битних елемената тероризма. То се може запазити и у билатералним уговорима, затим у законодавствима великог броја земаља, као и у документима репресивних државних органа. Терористичке активности, све док су терористичке, никада немају масовну подршку грађана и становништва. Ако је пак имају онда то више није тероризам већ герила или масовни устанак становништва. При том је битно знати да захтеви терориста никада нису реални нити на закону утемељени

У политичкој теорији и историји постоје два основна облика тероризма. *Први* се односи на метод владања или систематску употребу ванредних моћи и насиља за постизање политичког циља и, уопште, на претварање тероризма у политички систем и владајућу политику. *Други* основни облик тероризма такође се остварује у политичком систему, али против њега, у „опозицији”, и под њим се подразумева напад на његове владајуће институције и представнике, укључујући и угрожавање или рушење политичке структуре земље.² Исто тако, тероризам није покрет, нити политички правац, већ специфични вид једностраног вођења борбе насиљем који карактерише одређење за остваривање постављених политичких циљева искључиво насиљем, односно његовим рационализованим и систематским екстремним коришћењем. То упућује на разликовање екстремизма и тероризма, будући да је сваки тероризам екстремизам, али сваки екстремизам није тероризам.

Досадашње дефиниције тероризма могу се поделити на *академске* и *административне*. Академске дефиниције тероризма потврђују да су најчешћи елементи дефиниције тероризма насиље као *метод*, грађани и влада као *мете*, изазивање страха и изнуђивање политичких или социјалних промена као *циљеви*, а велики број жртава коме теже терористи указује на *спектакуларност* као дефинициони елемент тероризма. Насиљем се демонстрира сила, чију деструкцију умногоме надилазе психолошки ефекти. Иако у литератури постоји висок степен сагласности о томе да је насиље најрелевантнија компонента приликом дефинисања тероризма, ипак се појам физичког насиља у контексту тероризма неминовно допуњује психолошким и структурним насиљем.

¹ Војин Димитријевић, *Тероризам*, Радничка штампа, Београд 1982, стр. 37.

² Јован Ђорђевић, *Политичка наука и тероризам* „Архив за правне и друштвене науке”, бр 1-2/1980, Београд, стр. 3-4.

Мотив терористе да изврши насиље је најтајанственији и за научнике још увек недоступан елемент терористичке активност. Академске дефиниције засноване су на научном тумачењу проблема савременог тероризма. Већина академских дефиниција ослања се само на страх као дефинициони елемент тероризма. Међутим, има и других облика насиља (претња силом, принуда, притисак, психофизичко злостављање, политичка убиства, насилни протести, побуне, нереди, немири, субверзије, репресија, терор, устанак, рат), претњи, па чак и само иницираних доживљаја који могу изазвати страх, због чега тероризам у овим дефиницијама није прецизно дефинисан, нити је довољно разграничен од других политичких, социјалних, па и психолошких феномена. Такође, поистовећивање тероризма и криминала, тероризма и терора, одлаже општеприхватљиво дефинисање тероризма у светској науци.³

Административне дефиниције тероризма, иако су у науци суштински неприхватљиве, егзистирају једино у пракси. Тако се, на пример, у Стејт департменту, ФБИ (*Federal Bureau of Investigation*), тиму потпредседника САД, Обавештајној агенцији Министарства одбране САД, Закону САД, Приручнику америчке војске тероризам различито дефинише.⁴

Дакле, тзв. административне дефиниције тероризма су оне које су производ одређених државних или међудржавних институција. У административне дефиниције могу се убржати и оне које дају појединци у својству службеног лица, а не у оквиру, рецимо, свог научног или публицистичког рада. Једна од таквих дефиниција тероризма је она коју је дао амерички сенатор Мајкл Мичел (*Michael J. Mitchel*) по којој „тероризам обухвата убијање насумично изабраних небораца (*noncombatants*) ради политичких циљева. Он тежи да постигне политички исход ширећи страх и деморалишући широку популацију.“⁵

Дефиниције тероризма бивших званичника треба узимати као административне, само ако су их признале институције у којима су били у време дефинисања те појаве.

Међутим, када је дефинисање тероризма у питању „проблем је у дефиницији проблема“, истиче Џонатан Р. Вајт.⁶ Тероризам као инструмент спољне политике Цинди Комбс (C. C. Combs) назива тајним тероризмом (*covert terrorism*), у чијем оквиру разликује тајни државни тероризам (*clandestine state terrorism*) који је у ствари директно прикривено учешће државних агената (обавештајних служби или специјализованих снага) у терористичким активностима. Друга врста тајног тероризма јесте државно спонзорисан тероризам који подразумева ситуацију у којој су државе или приватне групе унајмљене да за рачун државе извршавају терористичке акције. У тој ситуацији једна држава је наручилац, али не и увек директни учесник акција.⁷

Тероризам је тешко дефинисати из више разлога. Првенствено, препреку чине политички, методолошки и правни разлози. *Политички разлози* били су препрека усаглашавању ставова поводом тероризма када год би се у Уједињеним нацијама

³ Радослав Гађиновић, *Тероризам у политичкој и правној теорији*, Друго допуњено издање, Медија центар ОДБРАНА, Београд, 2011, стр. 57-58.

⁴ Радослав Гађиновић, *Тероризам*, Драслар, Београд, 2005, стр. 46-47.

⁵ Navedeno prema: Michael J. Jordan, „Terrorism’s Slippery Definition Eludes UN Diplomats”, *Christian Science Monitor*, February 4, 2002, at 7.

⁶ Džonatan R. Vajt, *Terorizam*, Alexandria Press, Beograd, 2004. god. str. 56.

⁷ Combs C.C. *Terrorism in the Twenty-First Century*, Prentice Hall Inc, Upper Saddle River, New Jersey, 1997.

повела расправа о неком терористичком акту. Сваки будући покушај дефинисања тероризма у оквиру ОУН вероватне ће наилазити на политичке отпоре као и до сада. Веома тешко би се могао успоставити споразум између САД и ЕУ, с једне стране, и исламских земаља са друге стране, око јединственог става по питању тероризма, јер ће свака страна кроз евентуалну дефиницију тероризма покушати да наметне своје политичке ставове и да покуша остварење својих циљева.

Методолошки проблеми око дефинисања тероризма почињу од семантике. Семантички проблеми, у великој мери, последица су чињенице да је тероризам ружна реч и да се често у политичком говору користи за омаловажавање противника. Ако се проблем тероризма истражује на принципима методологије научноистраживачког рада, без унапред задатих резултата истраживања, истраживачи ће се суочити са многим проблемима које ће тешко решити, јер, на пример, терористичке организације никада за себе не користе тај термин, покушавају да се назову што неутралнијим именима и веома често користе војну терминологију у намери да се представе као регуларни борци. Поред тога, супротна страна у сукобу своје противнике назива терористима и све њихове акције назива терористичким, без обзира на то о каквим је акцијама реч. Озбиљно сагледавање тероризма није могуће са становишта једне науке. Због тога је неопходан мултидисциплинарни приступ који мора да укључи скоро све друштвене науке. Следећу методолошку тешкоћу представља динамичност тероризма као друштвене појаве. У другој половини 20. века тероризам се често и радикално мењао, тако да је веома тешко одредити његове сталне одлике и елементе бића тероризма као кривичног дела.⁸

Правни проблеми који се постављају пред сваког ко покуша да предложи дефиницију тероризма која ће, са једне стране бити *легална*, односно усклађена са позитивним међународним правом, а са друге стране *леgitимна*, односно која ће пружити правни оквир за ефикасну и делотворну реакцију против носилаца терористичких активности, изгледају као непремостива препрека. Без усаглашавања темељних питања реформе међународног права установљеног Повељом ОУН, није реално очекивати доношење општеприхватљиве дефиниције тероризма, јер таква дефиниција без правног основа не може да производи никаква дејства, што је у крајњој линији основни циљ њеног доношења. Тероризам је тешко дефинисати и због тога што представља „контекстуалан концепт”, па се политичке, правне и безбедносне науке често разилазе у самом приступу дефинисању овог проблема; због тога што се питање дефиниције везује за (де)леgitимизацију и криминализацију; због тога што постоји много (више значајних) облика и врста тероризма са различитим појавним манифестацијама; због тога што је термин подлегао разликама у поимању тероризма током протеклих 200 година његове егзистенције.⁹

За непостојање општеприхватљиве дефиниције тероризма треба истаћи и следеће разлоге: због појаве великог броја некомпетентних теоретичара који сами себе проглашавају експертима за теоретско тумачење савременог тероризма, које само повремено, на површину, избацује одређена политика; због двоструких стан-

⁸ Радослав Гађиновић, *Тероризам у политичкој и правној теорији*, Друго допуњено издање, Медија центар ОДБРАНА, Београд, 2011, стр. 62.

⁹ Исто, стр. 67.

дарда неких великих сила о појмовном одређењу и дефинисању тероризма, јер они догађаје исте садржине тумаче различито, зависно од њихових тренутних политичких интереса, што је и највећи проблем за формулисање јединствене стратегије и свеобухватне и координиране међународне антитерористичке активности, како би се тероризам у 21. веку макар држао под контролом; због дефинисања тероризма по „наређењу”. Присутност емоција је у тесној вези са изразитом субјективношћу при одређивању тероризма; отуда приступи попут Рубинштајновог (*Richard E. Rubinstein*) да је „тероризам оно насиље које не волимо”, односно циничног Витбековог (*John Witbeck*) да је тероризам „оно насиље које не помажемо”.¹⁰

Дефинисању тероризма као целокупне појаве често се приступа веома површно. Већина дефиниција садржи само методе или само циљеве терориста или пак само основне карактеристике савременог тероризма. То се дешава из више разлога, а најопаснији је онај који има за циљ да се избегне осуда неке врсте тероризма.

Тероризам је присутан свугде. Реч је о светском разливању тероризма, који је као сенка читавог система доминације, свуда спреман да се пробуди као двоструки агент.

Детаљном анализом насиља до прихватљиве дефиниције тероризма

Ако се разуме феноменологија савременог тероризма, онда је јасно да је он неизбежно политички мотивисан. Насилан је или прети насиљем, усмерен је ка далекомесежним психолошким последицама и односи се на неодређени број жртава насиља, а његови носиоци су терористичке организације чији припадници не носе униформе или ознаке.

Терориста, по правилу, сматра да није сам крив за злочин који је починио, него онај који није испунио његов захтев, па је зато злочин настао. Нажалост, апсолутни заштитни систем против тероризма не постоји. Он је феникс феномен, лако се обнавља—регенерише. Приликом одређивања—дефинисања тероризма мора се узети у обзир чињеница да је терориста обавезно интризично мотивисан.

Страх је незаобилазни и централни елемент терористичке стратегије, која постаје све тајанственија за органе државне заштите. Тероризам је, дакле, насиље усмерено на посматраче. Страх је жељени и намеравани ефекат, а не споредни производ тероризма.¹¹ Он је психолошки феномен који може изазвати дубоке социолошке последице у друштву, а појединачно његова мета је психа човека. Тероризам не изазива природан већ ирационалан страх, а терористи сматрају да је преплашеном човеку лако наметнути своју вољу, па на томе граде своју стратегију. Највећи број аутора који су изучавали феномен тероризма сматра да је политичка компонента један од битних елемената тероризма, што се може запазити и у билатералним уговорима, затим у законодавствима великог броја земаља, као и у доку-

¹⁰ John Witbeck, „*Terrorism*”: The Word Itself is Dangerous, International Herald Tribune, 18.feb.2004.

¹¹ Brian M. Jenkins, *International Terrorism a New Mode of Conflict*; International Terrorism and World Security; David Carlton and Carlo Schaerf, Croom, Helm London, 1975, p. 14.

ментима репресивних државних органа. Од изузетне важности је правилна процена од евентуалне угрожености од савременог тероризма. Многи теоретичари потцењују, а неки и прецењују опасност од савременог тероризма. Тако је Лоренс Хауард (*Lawrence Howard*), још 90-их година прошлог века погрешно тврдио да ће и у будућности „тероризам бити углавном симболична претња по САД“¹².

Како је рат, дакле, израз моћи, „тероризам је израз немоћи“, управо због немогућности да се представи као равноправна сила. То је акт покушаја очајника да на такав начин реше проблеме и постигну оно чему тежи њихова терористичка организација. Када говоримо о тероризму као изразу (не)моћи, не смемо изгубити из вида, без обзира на то што је овде употребљена реч „немоћ“, да се тероризам и те како служи силом и на специфичан начин силом презентује ту своју „немоћ“, тј. своју неравноправност, а цена те (не)моћи и неравноправности су невине жртве.

Да би се сагледала целина специфичног процеса тероризма треба посебно анализирати, поред мотива који покрећу носиоца насиља да се њиме служи, које је вредности терориста одабрао код жртве; зашто над њом примењује систематски физичко насиље, , карактеристике простора на којем примењује насиље, као и да ли је аутентичан и има ли подршку од неког међународног субјекта.

Приликом дефинисања тероризма треба обавезно узети у обзир:¹³

– да терориста врши насиље или прети насиљем, да је неизбежно политички мотивисан (*animus terrorandi*) и да припада некој организацији;

– акције терориста усмерене су ка далекосежним психолошким последицама (терористи није важна сама мета напада колико политички одјек акције);

– тероризам никада не подржава већина становништва, а ако конкретну врсту насиља подржава већина становништва то више није тероризам већ герила или масовни устанак;

– захтеви терориста никада нису реални нити су на закону утемељени, они су увек плод политичких мотива – сепаратизма или им је циљ ослобађање њихових чланова из државних затвора;

– терористи сматрају да је преплашеном човеку лако наметнути своју вољу и на тим премисама граде своју стратегију, држећи стало тензију у јавном мњењу, јер нико се не боји онога што је прошло већ неизвесности која долази;

– тероризам – тај опасни феномен увек је за корак испред органа државне заштите, поред осталог и зато што државни службеници размишљају о том проблему само за време радног времена, а терористи 24 часа, што потврђују многи примери из прошлости;

– терористи се некада спремају и годинама за акцију која често траје само неколико минута;

– терористи су у предности у односу на органе државне заштите. Они се спремају колико треба, сами бирају мету и време напада. Нападају онда кад обично постижу изненађење, и обично тзв. меке мете;

¹² Howard Lawrence, *Terrorism: Roots, Impact, Responses*, New York: Praeger, 1992. str. 1.

¹³ Радослав Гаџиновић, *Тероризам у политичкој и правној теорији*, Друго допуњено издање, Медија центар ОДБРАНА, Београд, 2011, стр. 70-72.

– тероризам је претежно тајна активност, у акцијама оставља велики број погинулих, ефикасан је и технолошки модернизован (употреба средстава савремене – високе технологије), као и разарајући (по људске животе и материјална добра);

– савремени тероризам је бескомпромисан и бруталан, глобалан (може настаћи било где, узроци на једном месту проузрокују последице на другом, што погодује настанку и сталним променама савремених облика тероризма); „економичан” је у извођењу акција (терористички менаџмент – по економском принципу циљ је да са што мање уложених средстава постиже што већи ефекат, односно излазни „резултат”);

– тероризам је екстреман и фанатичан (покретан је и вођен мржњом, обојен политичким, идеолошким, филозофским и религијским¹⁴ уверењима), самоубилачки је и саможртвујући – ван је моралних и законских норми;

– терористичке организације имају суштинску потребу за публицитетом и пажњом широког јавног мњења;

– тероризам је добро организован у структурне мреже или у аутохтоне и независне ћелије, а шири се по принципу „ефекта резонанце” и „заразе”;

– термин тероризам је од свог настанка до почетка 21. века више пута мењао своје значење;

– један од најважнијих, а вероватно и пресудни елемент од којег зависи будућност тероризма је реакција друштва, дакле не само реаговање државних органа, већ понашање укупног јавног мњења. Војска и полиција не могу искоренити тероризам. Једино одлучност целог друштва, потпомогнута јавним мњењем, може држати савремени тероризам под контролом.

Дакле, од досадашњих дефиниција тероризма још ниједна није општеприхватљива, односно усвојена у оквиру Организације УН као најширег облика међународног удруживања. За то има оправдања, јер су многе дефиниције проткане политичким мотивима онога ко даје дефиницију, или пак нису убедљиве у дефинисању терористичких радњи, па се тако добија простор за примену двоструких стандарда и одлаже почетак обрачуна са тероризмом на глобалном нивоу.

И поред наведених тешкоћа, тероризам се мора дефинисати. Дакле, *„тероризам је организована примена насиља (или претња насиљем) од стране политички мотивисаних извршилаца, који су одлучни да кроз страх, зебњу, дефетизам и панику намећу своју вољу органима власти и грађанима.”*¹⁵ Дефиниција тероризма треба да омогући међународну сарадњу као објективизацију појма, према којем је узрок онај услов без којег последица не би наступила (*Conditio sine qua non*). Терористи својим акцијама, поред осталог, желе да покажу да: институције система нису у стању да заштите сопствену популацију, да држава није у стању да заштити симболе своје власти и своје званичнике, да не може да спречи наредне терористичке активности и обезбеди нормалне услове за живот у својој држави. Научници

¹⁴ Интерпретација ислама кроз призму вехабизма и салафизма претвара ислам у политизовану „исламску јерес”, јер се у пракси испољава као религиозни фанатизам, нетрпељивост, присиљавање, суровост стварајући тако представу о свим муслиманима као „терористима и убицама” (Милорад Вукашиновић, *Тренутак истине*, Ринасцита, Београд, 2006, стр. 36-37).

¹⁵ Радослав Гафиновић, *Савремени тероризам*, Графомарк, Београд, 1998. год, стр. 31.

и професори немају дилему да је тероризам проблем, али још увек нема општеприхватљиве дефиниције тог феномена. За то има више разлога, а један представљају дефиниције тероризма „по наређењу”, које дају администрације великих сила, армија, полиција, обавештајних служби, међународних организација и тела, па је општеприхватљиво дефинисање тероризма као основ за његово сузбијање за сада мало вероватно, а тиме и успех антитерористичке борбе.

Супротстављање тероризму на својој територији – антитероризам

У литератури се могу срести различита тумачења активности која се назива антитероризам. За ову врсту делатности користе се две речи *anti-terrorism* (енгл. (префикс) – против (ан), противнички, супротан);¹⁶ па је по тој логици антитероризам скуп одбрамбених мера које се предузимају у заштити лица и имовине, или као знање, упознатост са терористичким претњама и мерама које се спроводе да би се њихов ударац редуковао. Овај термин односи се на дефанзивне мере заштите од тероризма или пак борбу против тероризма на сопственој територији. У научној терминологији користи се и термин *counter-terrorism* (енгл. *counter II* – противударац, *counter IV adv* – супротно, *counter V v tr* одбити; *to ~ an attack* одбити напад. Дакле, термини *counter-terrorism/counterterror/counter-attach* највише се односе на офанзивне мере ради спречавања савременог тероризма и изван територије сопствене државе, што обично примењују велике силе попут САД, Русије и Велике Британије. За државе које прокламују антитерористичку стратегију, тј. борбу против тероризма на својој територији, адекватан је термин антитероризам који обједињује превентивне, репресивне и борбене мере органа државне заштите.

Међутим, у академским и административним дефиницијама не постоји сагласност ни јасно разликовање појмова *anti-terror-ism/counter terrorism*. Тако, на пример, Давид Витакер (*D. J. Whittaker*) у принципе, програме, приступе које ставља у контекст термина *counter terrorism (counter-terrorism principles, programs, approaches)*, а изводи из планова и програма УН, ЕУ, убраја и дефанзивне као што су обавештајно информисање, контрола, прављење база података, унутрашње и међународне законодавне делатности или дипломатске и економско-социјалне мере.¹⁷ Такође, и Џон Ричард Такрах (*J. R. Thackrah*) у свом речнику тероризма, антитероризам и противтероризам анализира упоредо, посматрајући их нераздвојно један од другог и не правећи међу њима разлику.¹⁸ Међутим, ови појмови морају се суштински разликовати, јер их све земље не могу примењивати. Антитероризам је прихватљив за све, а противтероризам за оне најјаче и најмоћније државе света које због своје војне и економске моћи нису *de facto* под контролом Организације УН.

¹⁶ Ж. Симић, *Енглеско-српскохрватски речник*, Београдски издавачко-графички завод, Београд, 1977.

¹⁷ Whittaker D. J. *Terrorists and Terrorism-in the contemporary world*, Routledge, Taylor & Francis Group, London and New York, 2004. стр. 129-143.

¹⁸ Thackrah J. R. *Dictionary of Terrorism*, Routledge, Taylor& Francis Group, London and New York, 2004, second edition.

Дакле, антитероризам је активност која обједињује све радње које примењују државне институције и међународне организације у борби против тероризма. По мишљењу аутора овог рада, „*Антитероризам представља скуп мера, активности и поступака које спроводе Организација УН и државне институције на својој територији у циљу правовременог препознавања и искорењивања савременог тероризма.*”¹⁹ То је веома сложен процес који захтева превентивно, репресивно и борбено деловање безбедносних структура државе уз поштовање међународноправних аката које је донела Организација УН. Основни циљ антитерористичких активности је елиминација тероризма као масовне појаве. *Циљ антитерористичког дејства – акције је у директној супротности са циљем терористичке организације.* Он се изводи од тренутка кад се уочи појава тероризма и идентификује организована терористичка активност. Циљ, као изведени чинилац, исказује се кроз хијерархијско степеновање по нивоима: општи циљ, посебан циљ и конкретан циљ антитерористичке активности. *Општи циљ* антитерористичких активности је релативно трајна категорија, која произилази из суштине антитерористичке делатности у систему државе. Може да буде дефинисан као елиминација носилаца терористичке активности и ликвидација експонираних актера у терористичкој активности. *Посебан циљ* антитерористичке активности је исказана глобална операционализација активности у односу на одабрани објекат напада. Непосредно зависи од постављеног општег циља и на основу њега се одређују снаге, средства, простор и време реализације антитерористичке активности. *Конкретан циљ* је строго дефинисан и персонификован објекат антитерористичке активности, са прецизним начином поступања према њему. Произилази из општег и посебног циља и пројектује задатке за реализацију конкретне антитерористичке активности.²⁰

Употреба војске у борби против тероризма

Војска је кроз историју прошла кроз исте фазе развитка као и држава, што значи да се историја државе често поклапа са историјом војске и *vice versa*. Развој друштва кроз друштвено-историјске формације условио је и трансформацију војне организације, што је био егзактни показатељ дубоких и корених промена социјалне структуре друштва. Истовремено, војска је често подстицала одређене промене социјалног система. Корените промене кроз историју морају бити полазна основа сваке озбиљне и продубљене анализе војне организације и њене реорганизације.

Историја потврђује чињеницу да се стварање модерне војске поклапало са стварањем државе – нације. Логично је да се од тада војска схвата као „*круна државног суверенитета*” или егзактни показатељ моћи савремене државе. И, на почетку 21. века, постоји високи степен поистовећивања моћи војске и државе, јер је управо војска егзактни показатељ моћи савремене државе. Националне оружане снаге представљају симбол јединства нације, а затим и крајњи симбол родољубља. Дуже од два века један од најважнијих чинилаца опстанка државе на међународној сцени огледао се у њеној способности да стави у функцију оружане снаге,

¹⁹ Радослав Гађиновић, *Антитероризам*, Драслар Партнер, Београд, 2006, стр. 31.

²⁰ Јоже Сивачек, *Стратејске претпоставке противтерористичких дејстава*, Војно дело 3-4/1999, стр. 51.

утемељене на војној обавези и на припреми становништва за одбрану. *Raison d'être* модерне војске увек је повезан са одбраном суверенитета, независности и територијалног интегритета државе од сваког облика спољне агресије. Другим речима, класична улога војске састојала се од одржавања мира у корист државе и њених грађана. У време мира од војске се очекује континуирана припрема, врхунска увежбаност и опремљеност. У случају рата, војска мора ефикасно применити све оне мере и активности за које се спрема у миру за евентуални рат. Дакле, она мора победити, тј. победити непријатеља и заштитити земљу.

Положај оружаних снага у сваком друштву одређен је врстом политичког система. Основним карактеристикама војне организације које се изражавају квантитативним, квалитативним, релационим и процесуалним карактеристикама, одређује се идентитет војне организације и њено место у друштву. О појму оружаних снага (војске, оружане силе, армије и сл.) у доктрини постоје различити ставови. Према Хантингтону (*Samuel P. Huntington*) то је „специјализована наоружана организација државе, организована и припремљена за извођење оружане борбе”²¹, Х. Спенсер (*H. Spenser*) наводи да су оружане снаге „војна институција” државе коју карактеришу руковођење и командовање, принцип једностарешинства и субординације и хијерархијска штапска надређеност. Реч је о друштвеном подсистему чија је специфична хијерархијска структура настала ради остваривања командовања и принуде. У томе се, поред осталог, огледа основна разлика између унутрашњих односа војног подсистема и веза са другим подсистемима друштва.²²

Харолд Ласвел (*H. D. Lasswell*) указивао је на проблем милитаризације политичких система, усмеравао пажњу истраживача на такав модел друштва. Следбеници Ласвелове теорије су професионалне војнике називали „челичним хирурзима”, „људима на коњу”, „наоружаним бирократама”.²³ Ратко Марковић у покушају одређивања друштвене улоге оружаних снага истиче: „Под војском се подразумева целокупност оружаних снага (војне силе) једне државе. Војска је, с једне стране, аутономни и издиференцирани чинилац у држави, а с друге, она је државни орган и као таква саставни део државног апарата. Основни узрок постојања војске и основни разлог због којег грађани треба да служе војни рок јесте нужност одбране државе, чак и када је она скопчана са великим ризицима ...Војска дакле, обавља једну од основних функција сваке државе – одбрамбену функцију, функцију заштите спољних граница државе. Та основна функција војске, одбрана државе од спољне агресије - уставно правно се изражава као одбрана суверености и територијалног интегритета државе. Поред ње, војсци се нормативно или стварно додељује и једна унутрашња функција, која се одређује као заштита уставног поретка.”²⁴

Основна функционална карактеристика оружаних снага модерне државе поклапа се са основном наменом војске – припремом за оружану борбу. Оружане снаге пот-

²¹ С. Хантингтон, *Војник и држава: теорија и политика цивилно-војних односа*, Центар за студије Југоисточне Европе, ФПН и Дипломатска академија МСП, Београд, 2004, стр. 4.

²² H. Spenser: *The Military and Industrial Society*, London 1964, стр. 296.

²³ H. D. Lasswell: "The Garrison State and the Specialist of Violence", *American Journal of Sociology*, 1941, стр. 455-458.

²⁴ Ратко Марковић *Уставно право и политичке институције*, Службени гласник, Београд, 1997, стр. 98.

чињене су политичкој групи која поседује власт, те представља њен ослонац. У демократској држави политичке елите су резултат изборне воље грађана. Војска је увек потчињена политичким елитама које су на власти, али она често подржава и носиоце политичких одлука који могу бити и врло отуђени од народа, што може представљати велику опасност по интегралну безбедност земље. Војска као нај-организованији део система безбедности је у већини држава оспособљена и опремљена да у датим околностима делује на успостављању унутрашњег мира и изградњи система националне безбедности државе. Једна од значајнијих активности на унутрашњем плану, у којем се војска у одређеним ситуацијама може ангажовати, јесте супротстављање савременом тероризму, иако је у довршеној демократској држави оквир за сузбијање терористичких активности модел кривичног правосуђа. *Темељно начело сваке демократске државе јесте да војска никада не преузима одговорност за задатке успостављања и одржавања јавног реда, осим ако цивилна полиција за то више није способна.* Због претераног ангажовања војске на изградњи унутрашње безбедности може доћи до опасности да цивилне власти постану претерано овисне о присутности војске, па се може догодити да се полиција недовољно брзо припреми за поступно преузимање одговорности за унутрашњу безбедност. Дакле, за дуготрајно обављање дужности унутрашње безбедности потребан је велики број људи, што укључује одвајање високоувежбаних војних стручњака од њихове виталне улоге, тј. одбране земље од спољног непријатеља. Међутим, постоје стања у неким државама када се војска мора кратко ангажовати на изградњи унутрашње безбедности и спречавању безбедносног ризика, посебно у ситуацијама када полиција није у стању да се супротстави терористичким активностима.²⁵

Терористичке активности постале су камен спотицања служби безбедности у многим земљама. *Познато је да је полиција основни носилац антитерористичке борбе у свакој демократској држави, а војска се укључује само у изузетним ситуацијама,* тј. када полиција није способна да сама реши актуелни безбедносни проблем који су изазвале терористичке организације.

Када се Војска Србије мора укључити у борбу против тероризма?

Иако је полиција главни носилац борбе против тероризма, Војска Републике Србије се у одређеним ситуацијама мора укључити у супротстављање терористичким активностима на територији своје државе. Дакле, она се укључује у антитерористичку борбу само у следећим ситуацијама:

²⁵ Свак вид америчке војске има посебну команду за специјализоване снаге у оквиру којих делује већи број специјализованих јединица. На пример, специјализоване снаге копнене војске (*Army*) чини око 30.000 људи, у саставу морнарице (*Navy*) делује око 5.500 специјалаца, док специјализоване снаге ваздухопловних снага (*Air Force*) броје 13.000 људи. Специјализоване јединице, такође, делују и у оквиру маринаца (*Marine Corps*). Најпознатије америчке војне специјализоване јединице су Делта Форце (1. st. Special Forces Operational Detachment) и Зелене беретке (Green Berets) које делују у оквиру копнене војске, док „SEAL Team Six” делује у оквиру морнарице (Feickel, A./www.fas.org/sgp/crs/natsec/RS21048.pdf., 2. 10. 2009. године).

– када је терористичка активност на територији сопствене државе прерасла у виши вид насиља, тј. у герилска дејства или устанак. Тада полиција није у стању сама да реши безбедносни проблем и у акцију се укључује војска на основу одлуке врховног команданта или неког другог тела које он одреди за руковођење и командовање оружаним снагама које учествују у антитерористичкој борби;

– када је држава изненада упала у талачку кризу већих размера, а која прети да угрози њене виталне интересе, војска се такође укључује у антитерористичку борбу, према наређењу врховног команданта оружаних снага;

– када терористи употребе НХБ средстава и на територији сопствене државе изазову НХБ акцидент као акутни безбедносни ризик по грађане сопствене државе, војска је тада једино у стању да предузме све потребне мере, попут деконтаминације и других мера и активности ради спречавања нарастања опасности по животе грађана и угрожавање животне средине и

– када терористичка организација изведе терористички акт отмице пловећег објекта на рекама на територији сопствене државе, а који превози људе, материјална добра или опасне материје, држава покреће антитерористичку акцију. Прво се ангажују полицијске антитерористичке јединице, а ако оне нису у стању да реше безбедносни проблем у акцију се укључују и оружане снаге интервидовског састава.²⁶

Дакле, основни задатак војске сваке уређене државе је заштита њеног територијалног интегритета и суверенитета од евентуалног спољног агресора. Ако би војсци био основни задатак борба против тероризма, *интегрална безбедност државе била би угрожена*. То би значило да војска преузима ингеренције полиције, а да оставља слободан простор за деловање евентуалних спољних носилаца угрожавања безбедности државе.

Неопходност ажурирања стратегијских докумената Војске Републике Србије

Свака држава, па и Србија, мора озбиљно да приступи сваком потенцијалном облику угрожавања њене безбедности. Ако је у питању угрожавање безбедности споља, онда војска Србије има одлучујућу улогу. Сваки евентуални противник, укључујући и терористе, мора се посматрати максимално професионално, без обзира на обавештајна сазнања о његовој обучености, опремљености за акцију итд., јер уколико противника више мрзите то не значи да ћете га лакше победити, што се у психологији назива *парадоксална хиперитација*.

Веома је важно војну терминологију ослободити разних архаизама и новотарија које не одговарају суштинској теорији која дефинише стратегију одбране Републике

²⁶ Седмог октобра 1985. године четворица наоружаних палестинских терориста отели су италијански туристички брод „Акиле Лауро” који је превозио 400 путника и чланова посаде из Египта. Том приликом терористи су тражили да Израел ослободи 50 затворених Палестинаца. Тада су ликвидирали 69-то годишњег Американца Леона Клигхофера и бацили га у море заједно са његовим инвалидским колицима. Отмичари су били чланови терористичке организације „Палестински ослободилачки фронт” на чијем је челу био Абу Абас (Радослав Гађиновић, *Тероризам*, Драслар, Београд, 2005, стр. 174-175).

Србије. На пример, још увек се у разним војним правилима и приручницима може наћи термин „ДТГ“ (диверзантско-терористичка група), што нема научно упориште ни у једном савременом тумачењу појмова из области безбедности. Јер, група не може бити и диверзантска и терористичка. Диверзантска је легална и легитимна, јер делује у оквиру оружаних снага државе, а терористичка, како је већ речено, инкриминисана је у свим модерним државама света. Дакле, поменута група не може бити легална и нелегална. Дакле, термин ДТГ (диверзантско-терористичка група) у војним правилима и свугде где се та проблематика изучава треба заменити термином ТГ (терористичка група). Такође, у правилима, приручницима и другим документима војске Србије постоје изрази „специјалне снаге“, а њихове акције називају се нпр. „специјална дејства“. Та терминологија одавно је, по аутоматизму, преузета из докумената неких страних држава. Аутор овог рада сматра да се коришћењем нпр. израза „специјална јединица“ не зна о каквој се јединици говори нити о њеној суштинској намени, или нпр. израз „специјални рат“. Овде се може поставити питање – који то рат није специјалан? Предлог аутора овог текста је да свака јединица има свој конкретни назив, нпр. антитерористичка јединица која је намењена за борбу против тероризма, падобранска јединица, јединица подводних диверзаната... Такође, у војним документима и на научним скуповима о тероризму које организује Војска Србије, као саставни део стратегије у борби против тероризма, све чешће се користи термин „противтероризам“, што је у условима српске стратегије за борбу против тероризма неприхватљиво. Јер, *антитероризам* је борба против тероризма на сопственој територији, што је за Србију и њен систем безбедности прихватљиво и обавезно, а *противтероризам* је борба против тероризма ван граница своје земље, што за стратегију борбе против тероризма у Србији није прихватљиво, па чак је и неостварљиво да српски систем безбедности самостално спроводи ту борбу, јер то могу само велике силе. Дакле, предлог аутора овог рада јесте да се у документима о супротстављању тероризму у Републици Србији користи термин *антитероризам*.

Поред неопходности ажурирања стратегијских докумената и војних правила, ради што успешнијег антитерористичког деловања на територији Републике Србије и спречавања евентуалног изненађења од терористичких активности, потребно је на нивоу државе формирати специјализовани антитерористички одред, који ће се у континуитету припремати и увежбавати за евентуалну акцију. Одред мора бити обучен, до савршенства увежбан и савремено опремљен за тренутни покрет и ефикасно деловање на територији републике Србије. Иако је полиција главни носилац борбе против тероризма, у саставу одреда морају бити укључене и специјализоване службе Војске Србије (НХБО, ваздухопловство, инжењеријске јединице...). Одредом руководи команда на челу са командантом, а у састав одреда обавезно треба да буде укључен преговарачки тим.

Закључак

Против терористичких активности и других облика угрожавања мора се, најпре, борити самим системом државе и друштва, његовом снагом, квалитетом, виталношћу, демократичношћу, која се налази у његовој основи, развојем институција правне државе и даљим развојем система заштите, слобода и права грађана, те

учвршћивањем тих односа у свим областима друштвеног живота. Уколико је демократско друштво етички, економски и организационо јаче и стабилније – утолико се осећа одговорнијим за процес заштите друштва и утолико се смањује могућност јављања терористичких активности. Међународни систем безбедности у наредном периоду је пред великим изазовима – како очувати интегралну безбедност становништва и заштитити грађане од ове тешко контролисане пошаста. То се, поред осталог, може постићи кроз: организовање; врхунску обуку и савремено опремање јединица за антитерористичке активности; сталним праћењем одговарајућих научних достигнућа из области војних, друштвених и техничких наука; анализом досадашњих искустава у антитерористичкој делатности; унапређењем система мера за одвраћање терористичких активности, тј. јачањем унутрашње снаге и способности друштва за наставак демократских процеса. Поред ових предуслова, основни услов за успех јесте одлучна опредељеност јавног мњења за супротстављање савременом тероризму. Стављање под контролу савременог тероризма био би велики успех Организације УН, јер искорењивање тероризма у свету засад је само жеља већине човечанства. Будући да се значење речи тероризам кроз историју мењало, како би се прилагодило политичком ризику сваког наредног периода, веома је тешко одредити једну трајну дефиницију тероризма. Терористи смишљено повезују назив својих активности са војничком терминологијом. Називају се борцима за слободу или пак војницима – иако не носе униформу или ознаке (амблеме) припадности некој међународно признатој организацији, како би се третирали као ратни заробљеници уколико буду лишени слободе, те да им се не би судило као терористима у редовним судовима. То су познати терористички трикови који замагљују проблем и отежавају дефинисање њихових поступака.

Литература

1. Bodrijar, Ž. *Duh terorizma*, Arhipelag, Beograd, 2007.
2. Combs C.C. *Terrorism in the Twenty-First Contry*, Prentice Hall Inc, Upper Saddle River, New Jersey, 1997.
3. Jenkins, M. B. *International Terrorism a New Mode of Conflict*; International Terrorism and World Security; David Carlton and Carlo Schaerf, Croom, Helm London, 1975.
4. Jordan, J. M. „Terrorism’s Slippery Definition Eludes UN Diplomats”, *Christian Science Monitor*, February 4/2002.
5. Lasswell, D. H. „The Garrison State and the Specialist of Violence”, *American Journal of Sociology*, 1941.
6. Lawrence, H. *Terrorism: Roots, Impact, Responses*, New York: Praeger, 1992.
7. Spenser, H. *The Military and Industial Society*, London 1964.
8. Thackrah J. R. *Dictionary of Terrorism*, Routledge, Taylor& Francis Group, London and New York, 2004.
9. Vajt, R. Dž. *Terorizam*, Alexandria Press, Beograd, 2004.
10. Whittaker D. J. *Terrorists and Terrorism-in the contemporary world*, Routledge, Taylor & Francis Group, London and New York, 2004.
11. Witbeck, J. *Terrorism: The Word Itself is Dangerous*, *International Herald Tribune*, 18. feb.2004.

12. Гаћиновић, Р. *Тероризам у политичкој и правној теорији*, Друго допуњено издање, Медија центар ОДБРАНА, Београд, 2011.
13. Гаћиновић, Р. *Антитероризам*, Драслар Партнер, Београд, 2006.
14. Гаћиновић, Р. *Савремени тероризам*, Графомарк, Београд, 1998.
15. Гаћиновић, Р. *Тероризам*, Драслар, Партнер, Београд, 2005.
16. Димитријевић, В. *Тероризам*, Радничка штампа, Београд 1982.
17. Ђорђевић, Ј. *Политичка наука и тероризам* "Архив за правне и друштвене науке", бр 1-2/1980, Београд, 1980.
18. Кривокапић, Б. *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, Службени гласник, Београд, 2010.
19. Марковић, Р. *Уставно право и политичке институције*, Службени гласник, Београд, 1997.
20. Петковић М. В. *Тајни ратници*, Тетра ГМ, Београд, 1996.
21. Сивачек, Ј. *Стратегијске претпоставке против терористичких дејстава*, Војно дело 3-4/1999.
22. Симић, Ж. *Енглеско-српскохрватски речник*, Београдски издавачко-графички завод, 1977. студије Југоисточне Европе, ФПН и Дипломатска академија МСП, Београд, 2004.
23. Хантингтон, *Војник и држава: теорија и политика цивилно-војних односа*, Центар за студије Југоисточне Европе, ФПН и Дипломатска академија МСП, Београд, 2004.